

УДК 342.843.5

С.В. ФОМІНА, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ДОСВІД КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАДІЇ ГОЛОСУВАННЯ У КРАЇНАХ ПІВНІЧНОЇ ТА ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ

Ключові слова: вибори, виборче право, виборчий процес, голосування, способи голосування, форми голосування

Формування належної доктринальної бази для ефективного оновлення вітчизняного виборчого законодавства потребує узагальнення й долучення до наукового обігу електорального досвіду максимально широкого кола країн. Особливий інтерес у даному контексті становлять особливості правового регулювання виборчого процесу, в т.ч. й стадії голосування, у країнах Північної та Південної Америки. Попри географічну віддаленість цих країн, їх виборче законодавство і практика його реалізації можуть надати вітчизняному законодавцю значний фактичний матеріал для аналізу й формування власної позиції щодо вирішення багатьох актуальних питань організації та проведення виборів. Означені фактори визначають актуальність даної теми, а також її практичну значущість для оптимізації виборчого законодавства України та становлення вітчизняної електорально-правової науки.

Порівняльно-правові дослідження у сфері виборчого права досить широко представлені у сучасній юридичній науці. Серед них варто відзначити праці А. Автономова, В. Білоновського, О. Богашова, Ю. Веденєєва, О. Дегтярєвої, Е. Дерев'янка, Д. Каткова, Ю. Ключковського, А. Ковлера, Г. Кокса, Е. Корчиги, Дж. Ламберта, Е. Лейкмана, В. Лисенка, О. Марцеляка, Б. Рейлі, Е. Рейнольдса, М. Ставнічук, В. Шаповала та ін. Проте наявні наукові

розвідки стосуються переважно загальної характеристики виборчих систем чи статусу суб'єктів виборчого процесу, тоді як особливості окремих стадій, у т.ч. й стадії голосування, не розкриваються чи мають уривчастий характер. Та й сам Американський континент як правило обходиться увагою пострадянськими авторами через його віддаленість та суттєву відмінність суспільно-політичних та економічних умов. Проте процеси глобалізації та формування міжнародних виборчих стандартів зумовлюють потребу в значно більш глибокому аналізі виборчого права країн даного регіону, тим більш що одні з них (як-то США чи Канада) є визнаними лідерами серед країн західної демократії, тоді як інші (Гондурас, Еквадор, Перу) близькі до України за рівнем соціально-економічного розвитку. Тому метою даної статті є всебічна характеристика конституційно-правового регулювання стадії голосування у країнах Північної та Південної Америки, виявлення загальних рис і особливостей, притаманних виборчому праву країн даного регіону.

Досягнення поставленої мети є можливим за умови комплексного використання сучасних методів наукового пізнання, зокрема формально-юридичного, порівняльно-правового та системно-структурного.

Приступаючи до висвітлення теми, передусім відзначимо, що виборче право в країнах Північної та Південної Америки має глибокі історичні корені. Значний вплив на формування електоральної виборчої доктрини даного регіону протягом XVIII-XX ст. мали відповідні держави-метрополії (Великобританія, Іспанія, Португалія, Франція), котрі привносили на територію своїх колоній власні політико-правові традиції і норми. З моменту проголошення незалежності й формування суверенних держав на Американському континенті розвиток виборчого законодавства став більш динамічним та набув ознак унікальної індивідуальності, що проявились і в процедурі голосування.

Система правового регулювання стадії голосування у країнах цього регіону має харак-

теристики, достатньо типові для більшості сучасних держав. Мають місце поодинокі випадки, коли на конституційному рівні засади проведення виборів (голосування) взагалі не врегульовуються. Здебільшого це стосується конституцій першого та другого покоління: США 1787 р. [1], Канади 1867 р. [2], Мексики 1917 р. [3]. Проте переважна більшість конституцій третього і четвертого покоління (повоєнні й новітні конституції) містять достатню розгорнуту характеристику засад проведення голосування. Яскравим прикладом такого роду є ст. 14 Конституції Бразилії 1988 р., котра закріплює, що народний суверенітет здійснюється «загальним правом голосу прямим, рівним і таємним голосуванням відповідно до закону» [4]. У ст.54 чинної Конституції Аргентини (в редакції 1994 р.) згадується про здійснення «загального і прямого голосування» [5]. Розгорнуту характеристику засад виборчого права містить і ст.63 Конституції Венесуели 1999 р., яка проголошує: «Кожен має право на голосування, що здійснюється шляхом вільних загальних виборів при таємному голосуванні. Закон гарантує дотримання принципу особистого голосування і пропорційного представництва» [6, с.23]. Фактично, у більшості країн регіону визнається рівність суб'єктивного виборчого права, свобода голосування та інші принципи, які є загальноприйнятими у країнах Європи та добре відомі українській виборчій практиці. Значна увага, як і в країнах інших регіонів світу, приділяється забезпеченню таємності голосування при проведенні виборів. Дотримання цієї засади здійснюється різними механізмами, виходячи з рівня розвитку суспільства і держави.

Серед особливостей виборчого права країн Південної Америки передусім слід відзначити широке застосування імперативного вотуму. Так, у ст.33 Конституції Нікарагуа 1987 р. визначено, що обов'язком кожного громадянина є «реєстрація у виборчих списках та голосування на народних виборах» [7]. Ст.37 чинної Конституції Аргентини (в редакції 1994 р.) закріплює, що виборче право в цій країні є «загальним, рівним, таємним та обов'язковим»

[5], а Виборчий кодекс Мексики у ст.4 визначає, що голосування являє собою водночас і право, і обов'язок громадянина [8].

У деяких державах даного регіону обов'язковий вотум має вибірковий характер і стосується тільки деяких категорій виборців. Наприклад, у Бразилії та Перу для громадян віком від 18 до 70 років внесення до виборчих списків та участь у голосуванні є обов'язковою, а для громадян віком понад 70 років – факультативною. У Бразилії перелік категорій громадян, для яких участь у голосуванні на виборах є факультативною, доповнено неписьменними, особами віком від 16 до 18 років (ст.14 Конституції), а також інвалідами та тими, хто перебуває поза межами країни (ст.ст.6, 7 Виборчого кодексу).

Країни, котрі закріплюють імперативний вотум, передбачають і певні санкції за ухилення від голосування. Так, у Бразилії виборець, який протягом 30 днів після виборів не зміг обґрунтувати перед судом поважність причини неучасті у голосуванні, підлягає штрафу в розмірі 3 % від мінімальної заробітної плати в регіоні [9].

Часові межі для голосування встановлюються з урахуванням тривалості світлої пори доби з дотриманням класичних підходів. Зокрема згідно Виборчого кодексу Мексики голосування на дільницях у цій країні розпочинається о 8:00 і закінчується о 18:00. Поруч із цим встановлюється, що дільниця може бути зачинена раніше у разі, коли проголосували всі особи, внесені до списку виборців [8].

У країнах зі значною протяжністю території час голосування встановлюється з урахуванням тривалості світлового дня та часових поясів. Так, у Канаді згідно зі ст. 128 «Canada Elections Act 2000» голосування в день виборів триває: з 8:30 до 20:30, якщо виборчий округ знаходиться в Ньюфаундленді, Атлантиці або Центральному часовому поясі; з 9:30 до 21:30, якщо виборчий округ знаходиться в східному часовому поясі; з 7:30 до 19:30, якщо виборчий округ знаходиться в гірському часовому поясі; з 7:00 до 19:00, якщо виборчий округ знаходиться в Тихоокеанській зоні [10].

Стосовно процесуальних аспектів способів голосування, передусім слід відзначити, що у країнах Американського континенту використовується поняття «системи голосування», під якою розуміється система мінімальних стандартів щодо порядку проведення голосування. Зокрема, такий інститут має місце у федеральному законодавстві США. Згідно зі ст.301 «Help America Vote Act of 2002» на федеральному рівні встановлено, що системи голосування, які використовуються на виборах до федеральних органів влади, мають відповідати наступним вимогам: 1) система повинна дозволити виборцю перевірити голос, відданий ним у виборчому бюлетені, перед тим як він кине його в урну; 2) система має забезпечувати виборцям можливість змінити зміст голосування або виправити будь-яку помилку перед поміщенням бюлетеня до урни; 3) якщо виборець обирає більш як одного кандидата, він має бути поінформований про порядок і способи голосування за кожного з них [11].

Ідентифікація виборців у країнах цього регіону здійснюється, як правило, за документами, що посвідчують особу виборця, та записами у списку виборців. Наприклад, у Мексиці відповідно до ст.264 Виборчого кодексу на стадії голосування використовуються виборчі картки [8]. Ці картки також використовуються для забезпечення контролю за голосуванням. Зокрема, виборець може отримати свою виборчу картку назад лише після того, як опустив бюлетень до виборчої скрині. Додаткові процесуальні перестороги застосовуються у Мексиці згідно положень ст. 270 Виборчого кодексу: після пред'явлення картки виборця на прохання голови комісії виборець повинен показати великий палець правої руки (на який наноситься фарба тим виборцям, які вже здійснили волевиявлення).

У країнах Американського континенту використовуються й більш серйозні механізми ідентифікації. Зокрема у ряді штатів США використовують ID-фото, що поєднується з жорсткою системою реєстрації виборців. Запровадження цієї практики призвело навіть

до судового розгляду у Верховному суді на предмет порушення конституційних прав громадян. Позиція громадськості ґрунтувалася на тому, що запровадження такого способу боротьби з фальсифікацією на виборах не є виправданою і лише створює додаткові перешкоди реалізації виборчого права. З точки зору М. Альвареса, Л. Аткинсона, Т. Хілла та Дж. Синклера, які розглядали цю проблематику у межах штату Нью-Мексико, ідентифікація виборців насправді може створювати бар'єри для участі у голосуванні [12].

У країнах Північної та Південної Америки традиційно значну увагу приділяють гарантуванню виборчих прав громадян, зокрема створенню соціально-економічних умов для вільного волевиявлення. У даному контексті привертає увагу положення ст.8 Виборчого кодексу Колумбії, згідно з яким виборці, зобов'язані працювати у день проведення голосування, мають право отримати від роботодавця вільну годину для здійснення волевиявлення. При цьому закон вимагає не вираховувати цей час із заробітної плати виборця [13]. Аналогічні положення містяться і в законодавстві Канади, зокрема у ст.132 «Canada Elections Act 2000» [10].

Стадія голосування у країнах обраного регіону у більшості регулюється достатньо детально. Особливий інтерес у цьому контексті привертає Бразилія. Виборчий кодекс у цій країні доволі скрупульозно підходить до врегулювання виборчих правовідносин, пов'язаних зі стадією голосування, і вимагає від організаторів виборів значних зусиль для їх організації.

Візитною карткою окремих країн Північної та Південної Америки стало використання автоматизованих систем для голосування. Так, на достатньо високому рівні розвитку в даному аспекті перебувають виборчі процедури Бразилії. Закон від 30.09.1997 р. № 9504 встановлює стандарти для проведення виборів у цій частині [14]. Дозвіл на використання електронних технологій надає Верховний виборчий трибунал у порядку, визначеному Законом від 07.06.1982 р. № 6996 про викорис-

тання електронної обробки даних [15]. Попередньо машини для голосування передаються громадськості для проведення навчання.

Цей спосіб голосування у Бразилії процедурно майже не відрізняється від голосування паперовими бюлетенями. Стаття 59 згаданого вище закону вимагає, щоб при електронному голосуванні за мажоритарною системою на машину для голосування обов'язково виводилася ім'я і фотографія кандидата, назва партії чи партійний символ і стать кандидата, а при голосуванні за пропорційною системою – назва партії та її символіка. Для виборців з фізичними вадами, згідно зі ст.3 Постанови Верховного виборчого трибуналу від 05.03.2002 р. № 21008, застосовуються додаткові пристрої (аудізовані додатки) [16].

Виборець обирає на екрані партію чи кандидата і підтверджує своє волевиявлення. Підтвердження здійснюється цифровим підписом, що дозволяє робити цифровий запис кожного голосування і гарантувати анонімність волевиявлення для осіб, які здійснюватимуть підведення підсумків голосування. У результаті голосування створюється файл, у якому відображається місце, час голосування, зміст волевиявлення, наявність помилок введення електронного підпису.

У країнах Латинської Америки використання електронних систем голосування започатковувалося з метою поширення доступу до процедури голосування для різних верств населення. Передумовою використання таких систем є те, що громадяни можуть легко використовувати їх довіряти їм.

Аналіз даних щодо пілотного використання електронного голосування, проведеного в Колумбії у жовтні 2007 р., демонструє майже одностайну думку, що електронне голосування є не тільки простішим, ніж теперішні «паперові» процедури, але й значно надійнішим. Частка респондентів, які заявляють про довіру електронному голосуванню, в Латинській Америці є надзвичайно високою, що, ймовірно, пов'язано з відносно низьким ступенем суспільної довіри до виборів у країнах цього

регіону. Дослідники проблем застосування електронного голосування у Латинській Америці М. Альварес, Г. Кац, Р. Лламаса та У. Мартінес стверджують, що в Латинській Америці є попит на альтернативу традиційним виборчим процедурам. Використання автоматизованих систем голосування, на їх думку, може надати змогу вирішити деякі суттєві виборчі потреби та інтереси громадян у слабorozвинених демократіях [17].

У столиці Аргентини Буенос-Айресі експеримент щодо електронного голосування був застосований на парламентських виборах 2005 р. Електронна пілотна система була використана на 41 виборчій дільниці, котрі були у довільному порядку розподілені по всьому місту й охоплювали 14 800 виборців. У експерименті було використано різні типи систем голосування:

1. *Пряме електронне голосування.* Модуль з монітором дозволяв виборцям переглядати переліки кандидатів, а цифрова клавіатура була використана для реєстрації голосів. Виборці повинні були вставити «смарт-картку» і за допомогою клавіатури віддати свої голоси. За допомогою іншого модуля вони повинні були підтвердити зразок власного волевиявлення зі «смарт-карткою».

2. *Сенсорне електронне голосування.* Система активувалася «смарт-карткою». Виборці могли переглянути й обрати партійний список, безпосередньо натиснувши на екран.

3. *Оптичне сканування.* Виборець заповнював паперовий бюлетень для партійного списку і вставляв його у сканер, який зчитував результат голосування. Результат особистого волевиявлення, виведений на екран, виборець мав підтвердити «смарт-карткою» [18].

Використання сучасних електронних технологій не позбавлене вад, пов'язаних із забезпеченням достовірності результатів голосування та збереження таємниці волевиявлення. Як зазначає дослідник із США Ш. Коен, при використанні виборчих машин має існувати належний механізм їх перевірки. Адже виборчими машинами користуються не лише

виборці, а й інші учасники (технічні працівники, посадові особи, члени виборчих органів та ін.), чий завдання є різними, і в цьому може виявлятися конфлікт при функціонуванні пристрою. Автор також звертає увагу на необхідність незалежного та професійного тестування цих пристроїв перед їх використанням [19].

У ст.245 Закону США «Help America Vote Act of 2002» влада штатів зобов'язана проводити ретельне вивчення питань і проблем, зокрема, виключити можливості для фальшування результатів виборів, у т.ч. при використанні засобів зв'язку та Інтернет-технологій у виборчому процесі на всіх рівнях. При цьому обов'язковому дослідженню підлягають мінімальні стандарти для сертифікації систем і технологій – аби мінімізувати можливість шахрайства в голосування, а також можливі методи, які можуть бути використані у виборчого процесі (зокрема, Інтернет-технології), у т.ч. для реєстрації виборців та забезпечення можливості громадянам проголосувати в режимі он-лайн [11].

Окремої уваги заслуговує питання про те, яким чином регламентуються місця для голосування в державах Північної та Південної Америки. Зокрема, у ст.86 Виборчого кодексу Колумбії визначено, де і як можуть голосувати виборці [13]. Основним і єдиним місцем для голосування у цій країні є приміщення виборчої дільниці. При цьому слід наголосити, що голосувати дозволено лише на тій дільниці, де особа внесена до списку виборців. Перевірка особи виборця здійснюється за його громадянським посвідченням особи.

У Бразилії порядок визначення приміщень для голосування детально встановлюється ст.135 Виборчого кодексу [9]. При цьому окремо відзначається, що з метою забезпечення належних умов та атмосфери свободи волевиявлення пріоритет має надаватися тим приміщенням, які перебувають у недержавній власності. Водночас категорично забороняється використовувати приміщення, які належать кандидатам та членам їх родини, у т.ч.

заміські господарства (фазенди) для голосування у сільських регіонах. Окрім цього, обов'язковим є публікування повного переліку пунктів для голосування з вказівкою їх точних адрес. Для виборчих пунктів з проблемами інфраструктури Закон від 15.08.1974 р. № 6091 передбачає надання безкоштовного транспорту в день виборів тим виборцям, які проживають у сільській місцевості [20].

Класичним як і для більшості країн світу є голосування за допомогою паперових бюлетенів, у яких зазначені кандидати чи партії, з поміж яких виборець повинен обрати одного чи декількох. Заповнення виборчого бюлетеня здійснюється рукописним способом.

Останнім часом дедалі більше уваги приділяється забезпеченню виборчих прав тих громадян, котрі мають вади зору. В окремих країнах (наприклад, у Бразилії) для таких виборців застосовуються шрифти Брайля (ст.150 Виборчого кодексу Бразилії). У США система голосування має бути придатною до використання особами з фізичними вадами (ст.301 «Help America Vote Act of 2002»). Це ж правило стосується систем прямого електронного голосування та іншого обладнання, яке використовується при голосуванні.

Забезпечення принципу таємності голосування зумовлює необхідність конструювання у приміщеннях для голосування спеціальних кабінок для усамітнення і втаємничення. У цьому контексті заслуговує на увагу практика Бразилії. У ст.146 Виборчого кодексу цієї країни визначено, що голосування має здійснюватися у непроникній для інших кабініці. При цьому виборець не може залишитися у ній більше хвилини [9]. Зрозуміло, що при розрахунку певного часу перебування виборця в кабініці треба виходити, передусім, з того, скільки часу потрібно виборцеві для ознайомлення з текстом бюлетеня, знаходження відповідного кандидата (партії) у списку кандидатів (партій) та безпосереднього волевиявлення з урахуванням особливостей виборчої системи та гостроти конкуренції на виборах, однак сама по собі конкретизація часових меж для

волевиявлення кожного виборця виглядає цілком доречною.

Особливої уваги заслуговують процесуальні аспекти форм голосування в країнах Північної та Південної Америки. У країнах цього регіону голосування може здійснюватися в основному шляхом волевиявлення у межах виборчої дільниці (пункту для голосування). Поруч із цим застосовуються й інші способи, які існують у багатьох країнах світу. Так, у США згідно з «Help America Vote Act of 2002» федеральна влада виділяє кошти штатам на: навчання виборців, які стосуються процедури голосування, права голосу; вдосконалення, придбання, лізинг, зміну або заміну систем голосування і технологій та методів голосування та підрахунку голосів; підвищення доступності та кількості виборчих місць, включаючи надання фізичного доступу для осіб з особливими фізичними потребами, надаючи невізуальний доступ для фізичних осіб з порушеннями зору, і надання допомоги корінним американцям, корінним жителям Аляски громадянам та особам з обмеженим знанням англійської мови [11].

Голосування за кордоном поширене в різних країнах Американського континенту. Досить детально до правового регулювання цієї форми голосування підійшов законодавець у Бразилії, виокремивши ці правила до окремого параграфу. Згідно зі ст.225 Виборчого кодексу таке голосування проводиться у приміщеннях дипломатичних представництв і консульських установ. При цьому для відкриття виборчої дільниці кількість зареєстрованих виборців має бути не менше 30 [9].

Суттєвою проблемою проведення виборів для країн із багатомільйонним електоратом є так звані «втрачені голоси». Значних зусиль у цьому напрямі докладають у США, де чимало сучасних досліджень спрямовано на вироблення цілісної позиції держави щодо зручності процедури голосування. Як зазначають М. Альварес і Ч. Стюарт, «рівень втрачених голосів залежить від технології голосування і

при цьому має яскраво виражене регіональне забарвлення» [22]. Дослідження президентських виборів 2008 р. у США продемонстрували, що голосування поштою залишається альтернативним способом голосування. За даними М. Альвареса, І. Левіна і Дж. Синклера, у 16 штатах голосування шляхом прибуття на виборчу дільницю було здійснено щонайменше 80 % виборців. Водночас у 4 штатах понад 50 % виборців сказали, що проголосували поштою, а ще в 10 штатах поштою було подано більш як 20 % бюлетенів [23].

У низці країн Північної і Південної Америки використовується заочне голосування. Проблеми використання цієї форми волевиявлення ставали предметом правових і політичних дискусій протягом тривалого часу. Основоу неузгодженостей було твердження про можливість використання адміністративного впливу на використання заочного голосування. З позиції Дж. Лайлі та Дж. Неглера, вплив заочного голосування на проведення голосування вимагає передусім чіткого розуміння тих кроків, які запроваджуються. Ефект будь-якої виборчої реформи залежить від того, наскільки це дійсно змінює витрати (матеріальні, часові тощо) на голосування для людей. При цьому дослідники погоджуються з тим, що запровадження заочного голосування істотно впливає на явку виборців [24].

Доволі поширеною формою голосування у країнах Американського континенту є й дострокове голосування. У Канаді ця форма голосування пройшла навіть власний шлях еволюції. У період з 1920 по 1993 рік тільки окремі категорії виборців мали право голосувати заздалегідь. Нині ж, згідно зі ст.127 Canada Elections Act 2000, скористатися правом дострокового волевиявлення може будь-який виборець. Попереднє голосування має бути відкритим і здійснюватися тільки з 12.00 до 20:00 у п'ятницю, суботу і понеділок перед днем виборів, тобто у 10-й, 9-й і 7-й дні перед днем виборів відповідно [10].

Проведене дослідження надає підстави для наступних висновків:

1. Виборче законодавство країн Північної і Південної Америки ґрунтується на загально-визнаних принципах загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні. Водночас у багатьох країнах даного регіону практикується імперативний виборчий вотум, що забезпечує масовість участі в голосуванні та низький рівень абсентеїзму.

2. Найбільш поширеною формою голосування у країнах Північної та Південної Америки залишається особисте голосування на виборчій дільниці, проте поряд із нею використовується й низка альтернативних форм, зокрема голосування поштою та голосування за місцем перебування за кордоном.

3. З метою забезпечення належних умов для волевиявлення всіх бажаних часові межі для проведення голосування у країнах Північної та Південної Америки є доволі тривалими. Із цією ж метою допускається дострокове голосування.

4. Найбільш поширеним способом голосування у країнах Північної та Південної Америки залишається голосування паперовими бюлетенями. Водночас дедалі більшого поширення отримують електронне голосування та голосування за допомогою виборчих машин. Враховуючи наявні технічні можливості, значну підтримку новітніх способів голосування серед широких верств населення і відповідні настрої законодавця, можна прогнозувати, що вже протягом найближчих десятиліть паперові бюлетені повсюдно будуть виведені з вжитку.

5. Вітчизняному законодавцеві варто сприйняти досвід країн Північної та Південної Америки щодо створення соціально-економічних гарантій виборчих прав громадян, а також запровадження новітніх форм голосування, передує ім – електронного голосування.

6. Виборче законодавство кожної з країн Північної та Південної Америки має певні нюанси й особливості, котрі неможливо відтворити у межах загального дискурсу. Тому з'ясування національних особливостей вибо-

рчого права кожної з країн даного регіону, в т.ч. й щодо правового регулювання стадії голосування, є одним із перспективних напрямків наукових досліджень у даній сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція США 1787 р. // Конституції зарубіжних країн : навч. посіб. / авт.-упоряд.: В. О. Серьогін, Ю. М. Коломієць, О. В. Марцеляк та ін. ; за заг. ред. В. О. Серьогіна. – Харків : ФІНН, 2009. – С. 333–339.

2. Конституційні акти Канади 1867 р. // Конституції зарубіжних країн: навч. посіб. / авт.-упоряд.: В. О. Серьогін, Ю. М. Коломієць, О. В. Марцеляк та ін. ; за заг. ред. В. О. Серьогіна. – Харків : ФІНН, 2009. – С. 358–392.

3. Политическая Конституция Мексиканских Соединенных Штатов 1917 г. // Конституции зарубежных государств. Американский континент. – Ереван : Мхитар Гош, 1998. – С. 264–270.

4. Конституція Федеративної Республіки Бразилії 1988 р. // Конституції зарубіжних країн : навч. посіб. / авт.-упоряд.: В. О. Серьогін, Ю. М. Коломієць, О. В. Марцеляк та ін. ; за заг. ред. В. О. Серьогіна. – Харків : ФІНН, 2009. – С. 431–518.

5. Конституція Держави Аргентина від 1 травня 1853 року // Конституції зарубіжних країн : навч. посіб. / авт.-упоряд.: В. О. Серьогін, Ю. М. Коломієць, О. В. Марцеляк та ін. ; за заг. ред. В. О. Серьогіна. – Харків : ФІНН, 2009. – С. 403–423.

6. Конституция Боливарианской Республики Венесуэла от 30 декабря 1999 г. // Законодательство Боливарианской Республики Венесуэла : сборник документов : в 3 т. Т. 1. – М. : Междунар. отношения, 2011. – С. 11–74.

7. Constitución Política de la República de Nicaragua, January 9, 1987 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=9847>.

8. Federal Code of Electoral Institutions and Procedures of Mexico [Електронний ресурс]. –

Режим доступа: [http://www.venice.coe.int/WebForms/documents/?pdf=CDL-REF\(2013\)002-e](http://www.venice.coe.int/WebForms/documents/?pdf=CDL-REF(2013)002-e).

9.Codigo Eleitoral Lei № 4.737, de 15 de julho de 1965 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.tse.gov.br/hotSites/CatalogoPublicacoes/pdf/codigo_eleitoral/CE_atualizado.pdf.

10. Canada Elections Act 2000 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/e-2.01/page-36.html#h-54>.

11. Help America Vote Act of 2002 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-107publ252/pdf/PLAW-107publ252.pdf>.

12. Alvarez R. The Balance Between Preventing Fraud and Ensuring Participation: Attitudes Towards Voter Identification in New Mexico 1993 // VTP WORKING PAPER. – 2011. – № 106 [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.vote.caltech.edu/sites/default/files/wp106_pdf_4e2d831624.pdf.

13. Codigo Electoral Nacional LEY 19. 945 (В.О.: 19-12-72) 1993 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pdba.georgetown.edu/parties/colombia/leyes/codigoelectoral.pdf>.

14. Lei № 9.504, de 30 de setembro de 1997 Estabelece normas para as eleições [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.tse.gov.br/hotSites/CatalogoPublicacoes/pdf/codigo_eleitoral/CE_atualizado.pdf.

15. Lei № 6.996, de 7 de junho de 1982 Dispõe sobre a utilização de processamento eletrônico de dados nos serviços eleitorais e dá outras providências [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.tse.gov.br/hotSites/CatalogoPublicacoes/pdf/codigo_eleitoral/CE_atualizado.pdf.

16. Resolução № 21.008, de 5 de março de 2002, Tribunal Superior Eleitoral [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.tse.gov.br/hotSites/CatalogoPublicacoes/pdf/codigo_eleitoral/CE_atualizado.pdf.

17. Martinez H. Assessing voters' attitudes towards electronic voting in Latin America:

Evidence from Colombia's 2007 e-voting pilot / H. Martinez, R. Alvarez // VTP WORKING PAPER. – 2009. – № 92 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.vote.caltech.edu/sites/default/files/wp_92_pdf_4b045526ee.pdf.

18. Calvo E. Assessing the Impact of E-Voting Technologies on Electoral Outcomes: an Analysis of Buenos Aires' 2005 Congressional Election / E. Calvo, M. Escolar // VTP WORKING PAPER. – 2009. – № 91 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.vote.caltech.edu/sites/default/files/wp_91_pdf_4b0428c782.pdf.

19. Cohen Sh. Auditing Technology for Electronic Voting Machines / Sh. Cohen // VTP WORKING PAPER. – 2005. – № 46 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.vote.caltech.edu/sites/default/files/auditing_technology_for_evms.pdf.

20. Lei № 6.091, de 15 de agosto de 1974 Dispõe sobre o fornecimento gratuito de transporte, em dias de eleição, a eleitores residentes nas zonas rurais e dá outras providências [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.tse.gov.br/hotSites/CatalogoPublicacoes/pdf/codigo_eleitoral/CE_atualizado.pdf.

21. Codigo Eleitoral Lei № 4.737, de 15 de julho de 1965 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.tse.gov.br/hotSites/CatalogoPublicacoes/pdf/codigo_eleitoral/CE_atualizado.pdf.

22. Alvarez R. Voting Technology, Vote-by-Mail, and Residual Votes in California, 1990-2010 / R. Alvarez, Ch. Stewart [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.vote.caltech.edu/sites/default/files/wp_105_pdf_4dc97a0220.pdf.

23. Alvarez R. Making Voting Easier: Convenience Voting in the 2008 Presidential Election / R. Alvarez, I. Levin, J. Sinclair [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.vote.caltech.edu/sites/default/files/convenience_insupp_pdf_4bc493a0c5.pdf.

24. Leighley J. Absentee Ballot Regimes: Easing Costs or Adding a Step? / J. Leighley,

J. Nagler [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vote.caltech.edu/sites/default/files/nagler_post_bushvgore3_pdf_4db85368bc.pdf.

Фоміна С. В. Досвід конституційно-правового регулювання стадії голосування у країнах Північної та Південної Америки / С. В. Фоміна // Форум права. – 2014. – № 2. – С. 458–466 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_2_80.pdf

Надано загальну характеристику конституційно-правового регулювання стадії голосування у країнах Північної та Південної Америки, розкрито його особливості та новітні тенденції. Визначено форми і способи голосування, що використовуються на виборах у країнах даного регіону.

Фомина С.В. Опыт конституционно-правового регулирования стадии голосования в странах Северной и Южной Америки

Дана общая характеристика конституционно-правового регулирования стадии голосования в странах Северной и Южной Америки, раскрыты его особенности и новейшие тенденции. Определены формы и способы голосования на выборах в странах данного региона.

Fomina S.V. Experience of Constitutional-Legal Regulation of the Voting Stage in the Countries of North and South America

General characteristic of the constitutional-legal regulation of the voting stage in the countries of North and South America is given; its features and the latest trends are opened. The forms and methods of voting in elections in the countries of it region are defined.

Форум права Форум